

การใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครวรรณคดีไทยเรื่อง เสภาขุนช้างขุนแผน COMPARISON OF THE CHARACTERS THAT CREATE ESTHETIC IN THAI LITERATURE SEPA KHUN CHANG KHUN PHAEN

บุษราคัม ยอดชะลูด^{1*} และ อรทัย ชันโท²

Bussarakham Yodchalood^{1*} and Oratai Khanto²

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย 80 หมู่ 9 ถ.พหลโยธิน ต.บ้านดู่ อ.เมืองเชียงราย จ.เชียงราย 57100 ประเทศไทย^{1, 2}

Chiang Rai Rajabhat University, 80 Moo 9 Phahonyothin Rd., Ban Du Sub-district, Mueang Chiang Rai District,

Chiang Rai Province 57100 Thailand^{1, 2}

*Corresponding author E-mail: bussaraakham@hotmail.com

(Received: 3 Feb, 2023; Revised: 13 Sep, 2023; Accepted: 16 Sep, 2023)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน และเพื่อวิเคราะห์สุนทรียรสที่ปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน ผู้วิจัยประยุกต์ใช้แนวคิดโวหารภาพพจน์อุปมา โวหารภาพพจน์อุปลักษณ์ และสุนทรียรสวรรณคดีไทย 4 ประเภท ได้แก่ เสาวรสจณี นารีปราโมทย์ พิโรธวาทัง และสัลลาปังคพิไสย และนำเสนอผลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่าวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2555 โดยสำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร ปรากฏการใช้ภาษาความเปรียบตัวละครหลักประกอบไปด้วยตัวละครขุนช้าง พบมีการใช้ความเปรียบแสดงโวหารภาพพจน์อุปมา 31 คำ โวหารภาพพจน์อุปลักษณ์ 87 คำ สุนทรียรสวรรณคดีไทยพบจากการใช้ความเปรียบในบทของตัวละครขุนช้าง ประกอบด้วย 3 ประเภท ได้แก่ เสาวรสจณี 1 คำ พิโรธวาทัง 91 คำ และสัลลาปังคพิไสย 5 คำ ตัวละครขุนแผน พบมีการใช้ความเปรียบแสดงโวหารภาพพจน์อุปมา 31 คำ โวหารภาพพจน์อุปลักษณ์ 129 คำ สุนทรียรสวรรณคดีไทยพบจากการใช้ความเปรียบในบทของตัวละครขุนแผน ประกอบด้วย 3 ประเภท ได้แก่ เสาวรสจณี 82 คำ พิโรธวาทัง 37 คำ และสัลลาปังคพิไสย 19 คำ ตัวละครนางวันทอง พบมีการใช้ความเปรียบแสดงโวหารภาพพจน์อุปมา 36 คำ โวหารภาพพจน์อุปลักษณ์ 127 คำ สุนทรียรสวรรณคดีไทยพบ 4 ประเภท ได้แก่ เสาวรสจณี 54 คำ นารีปราโมทย์ 38 คำ พิโรธวาทัง 65 คำ และสัลลาปังคพิไสย 29 คำ และตัวละครพระไวย พบมีการใช้คำแสดงโวหารภาพพจน์อุปมา 6 คำ โวหารภาพพจน์อุปลักษณ์ 140 คำ สุนทรียรสวรรณคดีไทยพบจากการใช้คำเปรียบในบทของตัวละคร และตัวละครพระไวย ประกอบด้วย 3 ประเภท ได้แก่ เสาวรสจณี 12 คำ พิโรธวาทัง 11 คำ และสัลลาปังคพิไสย 21 คำ

คำสำคัญ: ความเปรียบ, วรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน, ตัวละคร

¹⁻² อาจารย์ โปรแกรมวิชาภาษาและวัฒนธรรมไทย คณะมนุษยศาสตร์

ABSTRACT

The objectives of this study were to analyze the figure of speech usage in the Thai literary work entitled “Sepha Khun Chang Khun Phaen” and to analyze the linguistic aesthetics present in the aforementioned Thai literary piece.

The researcher applied the figure of speech concepts of simile, metaphor, and the linguistic aesthetics of Thai literature in four types, namely Saowarojaneer (poems that admire the beauty of nature, place or person), Naree Pramote (poems that express affection and flirtation), Piroj Watang (poems that express anger and reproach), and Salapangka Pisai (poems that expressing sorrow and lamentation) by presenting the results with analytical descriptions. The results of the research showed that the Thai literature titled Sepha Khun Chang Khun Phaen, published in 2012 By Silapa Bannakarn Publishing House, it appeared that the language was used as the figure of speech in the four main characters. The character named Khun Chang was found to use 31 words of simile and 87 words of metaphor. The Thai literature aesthetics were found from the figure of speech usage in the script of Khun Chang’s character. It consisted of 3 types, namely 1 word of Saowarojaneer, 91 words of Piroj Watang, and 5 words of Salapangka Pisai. The script of Khun Phaen’s character was found to use 31 words of simile and 129 words of metaphor. The Thai literature aesthetics were found from the figure of speech usage in the script of Khun Phaen’s character. It consisted of 3 types, namely 82 word of Saowarojaneer, 37 words of Piroj Watang, and 19 words of Salapangka Pisai. The script of Nang Wanthong’s character was found to use 36 words of simile and 127 words of metaphor. The Thai literature aesthetics were found 4 types, namely 54 word of Saowarojaneer, 38 words of Naree Pramote, 65 words of Piroj Watang, and 29 words of Salapangka Pisai. The script of Phra Wai’s character was found to use 6 words of simile and 140 words of metaphor. The Thai literature aesthetics were found 3 types, namely 12 word of Saowarojaneer, 11 words of Piroj Watang, and 21 words of Salapangka Pisai.

KEYWORDS: Figure of Speech, Thai Literature Entitled Sepha Khun Chang Khun Phaen, Character

บทนำ

ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสาร ถ่ายทอดประสบการณ์ อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคมผ่านกระบวนการของการสื่อสาร นอกจากในชีวิตประจำวันแล้วภาษายังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสรรค์วรรณคดี ภาษายาอย่างหนึ่งที่มักนำมาใช้เพื่อสร้างวรรณศิลป์ก็คือ การใช้ภาษาความเปรียบ กวีหรือนักประพันธ์ใช้เป็นกลวิธีสร้างสรรค์วรรณคดีให้เป็นสิ่งสุนทร

การใช้ภาษาความเปรียบหรือโวหารภาพพจน์เป็นกลวิธีทางภาษาที่มุ่งให้เกิดสุนทรียภาพและสุนทรียรสในวรรณคดีไทย ดังที่ สมเกียรติ รัชมนณี (Rakmanee, 2008, pp. 73-74) กล่าวว่าในชนิดของโวหารภาพพจน์ (Figure of Speech) คือ อุปมา (Simile) เป็นการเปรียบของสิ่งหนึ่งให้เหมือนหรือคล้ายกับอีกสิ่งหนึ่งโดยพ้องเสียงที่รูปสมบัติหรือลักษณะสมบัติเป็นสำคัญ โดยใช้คำเปรียบต่าง ๆ เป็นคำเชื่อม นับเป็นโวหารภาพพจน์ที่กวีหรือนักประพันธ์นิยมใช้มากในบทพรรณนา เช่น บทชมโฉม บทชมนกชมไม้ บทคร่ำครวญ สิ่งนำมาเปรียบนั้นสนับสนุนให้สิ่งที่ต้องการกล่าวถึงเด่นชัดขึ้น

การใช้ภาษาความเปรียบในวรรณคดีนั้น ผู้รับสารจะต้องทำความเข้าใจให้เกิดความแจ่มแจ้งทั้งความหมายนัยตรงและความหมายนัยแฝง นอกจากนี้การใช้ภาษาความเปรียบในวรรณคดียังเป็นการขยายความหมายออกไป โดยนำคำที่มีความหมายที่เป็นรูปธรรมไปใช้เป็นความหมายของสิ่งที่เป็นนามธรรม เราจึงกล่าวถึงนามธรรมให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ดังที่ กุหลาบ มัลลิกะมาส (Malikamas, 1997, pp. 1-3) ได้กล่าวแสดงทรรศนะเกี่ยวกับเหตุผลในการใช้ภาพพจน์ในวรรณคดีไทย สรุปได้ดังนี้

1. ภาพพจน์ให้ความสำเร็จอารมณ์ หมายถึงภาพพจน์บันดาลให้ผู้อ่านผู้ฟังได้ใช้ความคิดและจินตนาการ ดังเช่นเราตั้งชื่อสิ่งต่าง ๆ ด้วยการเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนหรือสิ่งต่าง โดยใช้การสังเกต ความคิด และจินตนาการเทียบเคียง

2. ภาพพจน์ทำให้สิ่งที่เป็นามธรรมเป็นรูปธรรมขึ้น การใช้ภาพพจน์ช่วยให้ผู้อ่านนึกเห็นเป็นภาพได้ชัดเจนขึ้น ซึ่งเท่ากับว่าทำให้วรรณคดีเข้าสู่ประสาทสัมผัสและการรับรู้โดยตรง อาจจะโดยการได้ยิน

ได้เห็น ได้สัมผัส ได้ร่วมมีประสบการณ์ จึงทำให้เข้าถึงและเข้าใจวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น

3. ภาพพจน์ให้ความเข้มข้นทางอารมณ์มากขึ้น ด้วยการให้ความแตกต่าง ความขัดแย้ง ความเหมือน ความผลน และทัศนคติที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด

4. ภาพพจน์ช่วยให้กล่าวคำน้อยแต่ได้ความมาก ทั้งนี้ด้วยลักษณะการบังคับทางฉันทลักษณ์ที่กำหนดจำนวนคำ สัมผัส หรือครุ ลหุ ดังนั้นกวีจึงต้องสรรคำมาใช้ให้จัดวางลงในตำแหน่งนั้นอย่างเหมาะสม ขณะเดียวกันก็ต้องใส่เนื้อความหรือความหมายตามที่ต้องการด้วยเพื่อให้สื่อความและสื่ออารมณ์ได้

ในวรรณคดีไทยมักปรากฏการใช้ถ้อยคำที่มีความหมายเปรียบเทียบ เปรียบกับพฤติกรรม อารมณ์และความรู้สึกของตัวละครที่มีต่อสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง การใช้คำเปรียบเมื่อถูกนำมาใช้อ้างเปรียบกับสิ่งต่าง ๆ ก็จะทำให้เกิดสุนทรียรสในวรรณคดีไทย (Rakmanee, 2008, p. 105)

สุนทรียรสเปรียบได้ดั่งหัวใจหลักของวรรณคดีไทย คือความงามที่สร้างด้วยภาษาให้ผู้รับสารได้มีอารมณ์ร่วมในเนื้อหาของวรรณคดีไทย ดังที่ สมเกียรติ รัชมนณี (Rakmanee, 2008, p. 105) ได้กล่าวถึงรสในวรรณคดี กอปรด้วยภาษาวรรณศิลป์ในบทประพันธ์ที่กวีหรือนักประพันธ์รังสรรค์ขึ้นมา เพื่อถ่ายทอดแนวคิดและเนื้อหาใด ๆ ออกมาสู่ผู้อ่านผู้ฟัง ย่อมเป็นไปเพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังเห็นด้วยหรือคล้อยตาม มีอารมณ์ร่วมกับผู้ประพันธ์หรือเข้าถึงอารมณ์ที่ผู้ประพันธ์ถ่ายทอดออกมาอย่างลึกซึ้ง ความรู้สึกหรืออารมณ์ของผู้อ่านผู้ฟังที่เกิดจากเนื้อความแห่งวรรณคดีหรือวรรณกรรม ประกอบขึ้นจากการปรุงแต่งด้วยถ้อยคำภาษาอันเหมาะเจาะ ละเมียดละไม ถ่ายทอดความรู้สึกแห่งเนื้อความได้อย่างเข้าถึงอารมณ์เช่นนี้ ในทางวรรณศิลป์เรียกว่า “รสแห่งวรรณคดี”

จากการศึกษาผลงานการวิจัยทางวรรณคดีไทยพบว่าในกลอนบทละครปรากฏวรรณคดีไทย ผลงานของ นุชรี ชุนน้ำ (Khunnam, 2013, pp. 232-233) เป็นการศึกษาวรรณคดีไทยในกลอนบทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พบว่าปรากฏวรรณคดีไทยนาริปราโมทย์ 589 บท รองลงมาคือ เสาวรณี 471 บท สัลลาปคพิสัย

371 บท และพิโรธวาทัง 349 บทตามลำดับ ซึ่งตรงตาม อารมณ์ความรู้สึกพื้นฐานของมนุษย์ คือ รัก โกรธเกลียด โศกเศร้า และความลุ่มหลง ส่วนในวรรณคดีที่สันสกฤต ศึกษาจากผลงานของ ภัสร์ธีรา ฉลองเดช (Chalongdech, 2005, p. 118) ซึ่งวิเคราะห์วรรณคดีที่ปรากฏในนิทานเวตาล ฉบับพระนิพนธ์กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ตามทฤษฎีวรรณคดี สันสกฤต ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า วรรณคดีที่ปรากฏอยู่ มากที่สุด คือ ศฤงคารรส รองลงมาคือ เราทรส กรณารส อัษฎรส วีรสรส ภาษกรส หาสยรส พิกัสสรส และศานตรส ตามลำดับ

วรรณคดีสันสกฤต กุสุมารักขมณี (Raksamanee, 1991, pp. 21–22) กล่าวถึงทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต สรุปได้ว่า รส คือปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นในใจของผู้อ่านเมื่อผู้อ่านได้รับรู้อารมณ์ที่กวีได้ถ่ายทอดไว้ในวรรณคดี นักวรรณคดีตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤตมีความเห็นว่ารสนเกิดขึ้นเมื่อกวีมีอารมณ์สะท้อนใจ แล้วถ่ายทอดความรู้สึกนั้นออกมาในบทประพันธ์ อารมณ์นั้นจะกระทบใจผู้อ่านให้เกิดการรับรู้และเกิดปฏิกิริยาทางอารมณ์ตอบสนองสิ่งที่กวีได้เสนอออกมา รสจึงเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในใจของผู้อ่าน มิใช่สิ่งที่อยู่ในวรรณคดีซึ่งเป็นเพียงอารมณ์ที่กวีถ่ายทอดไว้และเป็นตัวทำให้เกิดรสนเท่านั้น อารมณ์ต่าง ๆ ที่กวีแสดงไว้ในผลงานเรียกว่า “ภาวะ” ในระยะแรก ภาวะหลักมี 9 อย่าง คือ ความรัก (รติ) ความขบขัน (หาสะ) ความทุกข์โศก (โสกะ) ความโกรธ (โกธะ) ความมุ่งมั่น (อุตสาหะ) ความน่ากลัว (ภยะ) ความน่ารังเกียจ (ชุกุปสา) ความน่าพิศวง (วิสมยะ) และความสงบ (คมะ) เพื่อให้ผู้อ่านสามารถรับรู้ภาวะหนึ่งขึ้นแก่ตัวละคร กวีต้องแสดงเหตุของภาวะ (วิภาวะ) ไว้เป็นเบื้องต้น ต่อจากนั้นตัวละครต้องแสดงผลของภาวะ (อนุภาวะ) ให้รู้ว่าเกิดภาวะหนึ่งขึ้นในใจของตัวละครในเรื่องแล้ว นอกจากนั้นยังแสดงออกอีกอย่างหนึ่งเป็นภาวะที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ (สาตตวิภาวะ) สาตตวิภาวะจึงทำหน้าที่ช่วยอนุภาวะให้ผู้อ่านได้รับรู้ภาวะในใจตัวละครได้ง่ายขึ้น เมื่อผู้อ่านได้รับรู้ภาวะที่กวีแสดงไว้แล้วก็จะเกิดอารมณ์ตอบสนองต่อภาวะนั้น เรียกว่า “รส” มี 9 รส เท่ากับจำนวนภาวะและสัมพันธ์กับแต่ละภาวะ คือ ความซาบซึ้งในความรัก (ศฤงคารรส) เป็นอารมณ์ตอบสนองต่อภาวะรักความสนุกสนาน (หาสยรส)

เป็นอารมณ์ตอบสนองภาวะขบขัน ความสงสาร (กรณารส) เป็นอารมณ์ตอบสนองต่อภาวะทุกข์โศก ความแค้นเคือง (เราทรส) เป็นอารมณ์ตอบสนองภาวะโกรธ ความชื่นชมในความกล้าหาญ (วีรรส) เป็นอารมณ์ตอบสนองภาวะความมุ่งมั่นในการต่อสู้ ความเกรงกลัว (ภยานกรส) เป็นอารมณ์ตอบสนองภาวะน่ากลัว ความเปื้อนระอา ซึ่งชัง (พิกัสสรส) เป็นอารมณ์ตอบสนองภาวะน่ารังเกียจ ความอัศจรรย์ใจ (อัษฎรส) เป็นอารมณ์ตอบสนองภาวะน่าพิศวง และความสงบแห่งจิตใจ (ศานตรส) เป็นอารมณ์ตอบสนองภาวะสงบ

กวีหรือนักประพันธ์สร้างวรรณคดีสื่อความหมาย ดังนั้นวรรณคดีจึงต้องมีความงาม มีสุนทรียรสที่แสดงลักษณะภาษาวรรณศิลป์ การศึกษาวรรณคดีถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้วรรณคดีมีคุณค่า เป็นสิ่งที่ทำให้วรรณคดีเป็นศิลปะ การศึกษาการใช้ภาษาความเปรียบที่ทำให้เกิดสุนทรียรสในวรรณคดีต้องเข้าถึงเนื้อแท้ในความหมาย หยั่งลึกถึงแก่นของชีวิตในวรรณคดีที่เล่าผ่านสายตาของตัวละครหรือตามที่กวีหรือนักประพันธ์ได้รังสรรค์ขึ้นมา

การจำลองชีวิตของมนุษย์และอมมนุษย์ผ่านวรรณคดี อาศัยตัวละครเป็นผู้ขับเคลื่อนตัวบทให้วรรณคดีมีชีวิต องค์ประกอบของวรรณคดีนั้นมีหลายประเภท ดังที่ ชมัยพร วิฑูรธิศาสนัต (Witoonthirasat, 1972, p. 53) ได้แสดงทรรศนะว่าวรรณคดีประเภทเรื่องเล่าโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดมักประกอบด้วยโครงเรื่องที่มีตัวละครจาก บทสนทนา ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้เรื่องดำเนินไปด้วยความสนุกสนานตื่นเต้นและมีคุณค่าทางด้านศีลธรรมจรรยา เป็นประการสำคัญ ตัวละครในวรรณคดีนั้นมีอยู่หลายประเภท เช่น มีตัวพระเอก ตัวนางเอก ตัวผู้ร้ายหรือตัวปฏิปักษ์ ตัวจำเริญ เป็นต้น ในบรรดาตัวละครเหล่านี้มีบทบาทแตกต่างกันออกไปตามจินตนาการของผู้แต่ง และหากพิจารณาให้ถ่องแท้แล้ว ตัวละครเอกฝ่ายดีกับตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์ มักมีบทบาทพอ ๆ กัน ขบเคี้ยวกันตลอดทั้งเรื่องไม่ว่าจะเป็นขุนช้างกับขุนแผน ในเรื่องขุนช้างขุนแผน อิเหนากับจรงกา ในเรื่องอิเหนา พระรามกับทศกัณฐ์ในเรื่องรามเกียรติ์ พระอภัยมณีกับอุตุเรน ในเรื่องพระอภัยมณีหรือแม้แต่ในวรรณคดีประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่น พระสังข์กับท้าวสามนต์ในเรื่องสังข์ทอง คาวีกับท้าวแสนนุราชในเรื่องคาวี เป็นต้น ผู้อ่าน

มักจดจำตัวพระเอกได้ดีพอ ๆ กับขุนช้าง ทศกัณฐ์ จรกา ทำวามนตร์ ฯลฯ ตัวละครฝ่ายร้ายเหล่านี้จะถูกผู้แต่งเจตนาที่ใส่ลักษณะด้อยให้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านบุคลิกภาพ รูปร่างหน้าตา และบทบาทเพื่อส่งเสริมบทบาทของวีรบุรุษ

นอกเหนือไปจากตัวละครที่เป็นมนุษย์แล้ว ในวรรณคดียังปรากฏตัวละครอมมนุษย์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เรื่องดำเนินไปจนถึงตอนจบ ตัวละครทุกตัวจึงถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของวรรณคดีแต่ละเรื่อง ดังที่ วิภา กงกะนันท์ (Kongkanan, 1979, p. 9) กล่าวถึงความสำคัญของตัวละครไว้ว่า ถ้าปราศจากตัวละคร ซึ่งเป็นผู้กระทำพฤติกรรม เรื่องก็ดำเนินไปไม่ได้ ตัวละครอาจเป็นคนจริง ๆ เช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือเป็นคนสมมติ เช่น สมภารกร่าง อาจเป็นสัตว์จริง เช่น ลิง กระต่าย หรือเป็นสัตว์สมมติ เช่น ม้ามังกร อาจเป็นครึ่งคนครึ่งสัตว์ เช่น นางเงือก อาจเป็นอมมนุษย์ เช่น ผี เทวดา ยักษ์ อาจเป็นดอกไม้หรือต้นไม้ เช่น ต้นอ้อ ต้นไทร อาจเป็นสรรพสิ่งของต่าง ๆ ทั้งวัตถุและนามธรรม รวมทั้งอากาศธาตุ

หากกล่าวถึงวรรณคดีไทยที่อยู่บนพื้นฐานนิเวศของมนุษย์ทั่วไปและยังเป็นที่รู้จักกันดีสำหรับปวงชนธรรมดาอย่างเสภาขุนช้างขุนแผน วรรณคดีไทยที่ได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรสมัยรัชกาลที่ 6 ว่าเป็นหนังสือที่แต่งดีในประเภทหนังสือกลอนเสภา ด้วยเนื้อหาที่กวีจำลองสถานการณ์มาจากวิถีชีวิตจริงของคนในสังคมสมัยอยุธยา ทำให้เกิดสุนทรียรสและสุนทรียภาพที่ตราตรึงอยู่ในหัวใจของผู้อ่าน ดังที่ เจือ สตะเวทิน (Satawetin, 1973, p. Introduction) ได้กล่าวถึงวรรณคดีไทยเรื่องขุนช้างขุนแผนไว้ว่า เป็นเรื่องที่ถ่ายทอดให้เห็นวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในอดีต เพราะวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นเรื่องที่แสดงถึงชีวิตสามัญชนเล่าสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วยเนื้อหาเรื่องราวที่สนุกสนาน

คุณค่าของวรรณคดีเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน นอกจากอ่านแล้วสนุกสนานเข้าใจง่าย การใช้ถ้อยคำสำนวนมีความหมายเด่นชัด ไพเราะ พรรณนาความได้ดี บรรยายความได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ ให้อารมณ์ขัน อ่านแล้วไม่เบื่อ มีการสร้างลักษณะของตัวละครเด่นชัด

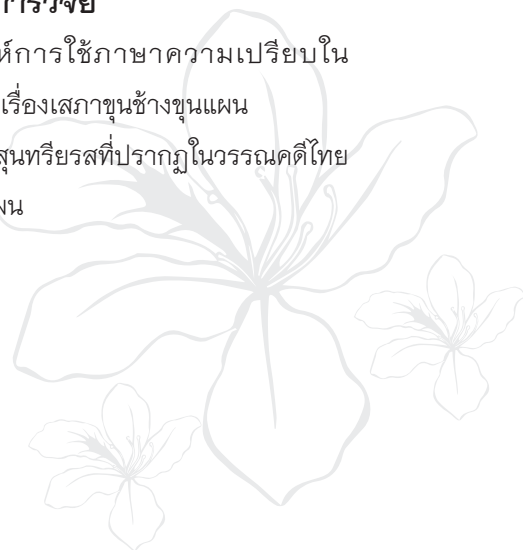
เหมือนมีชีวิตจริง ๆ ทำให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจ มีการจัดโครงเรื่องได้ดี สนิท ตั้งทวี (Tangtawee, 1985, pp. 134 -135)

การใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครวรรณคดีไทยเรื่อง เสภาขุนช้างขุนแผนเป็นการแสดงพฤติกรรมที่เกิดจากอารมณ์ของตัวละคร การดำเนินเรื่องของตัวละครในทุกตอนสะท้อนอารมณ์ของตัวละครนั้น ๆ จากการศึกษาผลงานของ รุ่งอรุณ แซ่ฮึง (Saeung, 1995, pp. 394-395) ศึกษาเรื่องอารมณ์เศร้าของตัวละครในวรรณคดีไทยเรื่อง เสภาขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี อิเหนา และรามเกียรติ์ พบว่าอารมณ์ของตัวละครที่แสดงออกแล้วแต่มีสาเหตุที่มาของการเกิดอารมณ์ของตัวละคร

ในแง่ของการศึกษาการใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครวรรณคดีไทยเรื่อง เสภาขุนช้างขุนแผน เป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาตามระเบียบวิธีการศึกษาสุนทรียะแห่งคำกอบกับความสนใจของผู้วิจัยศึกษาวรรณคดีเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน เนื่องจากเป็นวรรณคดีเอกที่ปรากฏหลังมากระทบจิตใจทุกคนที่ได้อ่าน ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงก่อให้เกิดคำถามสำหรับผู้วิจัยว่า ในวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผนมีการใช้ภาษาความเปรียบตัวละครมีลักษณะอย่างไร และความเปรียบที่กวีนำมาใช้มีลักษณะเปรียบกับสิ่งใดบ้าง เพื่อสื่อถึงอารมณ์ของตัวละครที่แสดงออกมาเป็นรสวรรณคดีไทยให้ผู้อ่านได้ซาบซึ้ง ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครวรรณคดีไทยเรื่อง เสภาขุนช้างขุนแผน เพื่อเป็นการตอบคำถามของผู้วิจัยดังกล่าวข้างต้น และเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องการใช้ภาษาความเปรียบที่กวีหรือนักประพันธ์รังสรรค์โดยผ่านอารมณ์ ความคิด ความรู้สึกและแสดงออกเป็นพฤติกรรมของตัวละครในวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์การใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน
2. วิเคราะห์สุนทรียรสที่ปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) นำเสนอข้อมูลโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ทั้งนี้ใช้ข้อมูลเชิงปริมาณประกอบ มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเรื่องการใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน ผู้วิจัย สุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ วรรณคดีไทย เรื่อง เสภาขุนช้างขุนแผน ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2555 โดยสำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ จำนวนทั้งหมด 43 ตอน (Sepa Khun Chang Khun Phaen, 2012) เป็นวรรณคดีไทยที่มีเนื้อหา ใกล้เคียงกับชีวิตจริงของคนทั่วไป เมื่ออ่านแล้วสามารถ เข้าใจและเข้าใจอรรถรสของวรรณคดีได้ง่าย และคัดเลือก เฉพาะตัวละครหลัก 4 ตัว ได้แก่ ตัวละครขุนช้าง ตัวละคร ขุนแผน ตัวละครนางวันทอง และตัวละครพระไวย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือโดยจัดทำเป็นแบบบันทึก ข้อมูล ดังนี้

1. แบบบันทึกข้อมูลการใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน
2. แบบสรุปข้อมูลการใช้ภาษาเชิงอุปมาและอุปลักษณ์

3. แบบสรุปข้อมูลสุนทรียรสวรรณคดีไทย

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์การใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน มีวิธีการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบบันทึกข้อมูล และออกแบบแบบบันทึกข้อมูล
2. นำแบบเก็บข้อมูลไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ด้านภาษาไทย ด้านวรรณคดีไทย และด้านการวิจัย ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ
3. ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อใช้เก็บข้อมูลวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยอ่านวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผนอย่าง

ละเอียด ทั้ง 43 ตอน ผู้วิจัยเก็บข้อมูล 2 ประเด็น ได้แก่

1. ข้อมูลการใช้ภาษาความเปรียบตัวละคร
2. ข้อมูลสุนทรียรสในวรรณคดีไทย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากวรรณคดีไทย เรื่อง เสภาขุนช้างขุนแผน ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2555 โดยสำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ ทั้ง 43 ตอน (Sepa Khun Chang Khun Phaen, 2012) ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครวรรณคดีไทย เรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยจัดหมวดหมู่ตามความหมายของคำ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดของ สมเกียรติ รักษมณี (Rakmanee, 2008, p. 105) ดังนี้

1.1 อุปมา (Simile) หมายถึง การเปรียบเทียบของสิ่งหนึ่งให้เหมือนหรือคล้ายกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยพิจารณาการใช้คำเปรียบต่าง ๆ เป็นคำเชื่อม เช่น กล ดัง ดุจ ประดุจ ประหนึ่ง เล่ห์ ประเล่ห์ เพียง ถนัด ละม้าย แม่น เหมือน เฉก เช่น เฉกเช่น ราว รวากับ เป็นต้น

1.2 อุปลักษณ์ (Metaphor) หมายถึง การเปรียบเทียบของสิ่งหนึ่งว่ามีคุณสมบัติร่วมหรือ เช่นเดียวกับอีกสิ่งหนึ่ง ทั้งนี้โดยพิจารณาคุณสมบัติใช้รูปสมบัติ การใช้โวหารภาพพจน์ชนิดนี้อาจใช้คำเปรียบเป็น คือ เท่า เท่ากับ หรือไม่มีคำเปรียบก็ได้

2. สุนทรียรสวรรณคดีไทย ผู้วิจัยวิเคราะห์รสวรรณคดีไทยในการใช้ภาษาความเปรียบตัวละคร โดยประยุกต์ใช้แนวคิดของดวงมน จิตรจันทน์ (Chitchamnon, 1993, pp. 11-26) ดังนี้

2.1 เสาวรณ์ (บทชมโฉม) คือการชมความงามของตัวละครในเรื่อง ซึ่งอาจเป็นตัวละครที่เป็นมนุษย์ อมนุษย์หรือสัตว์ ซึ่งการชมนี้อาจชมความเก่งกล้าของ กษัตริย์ ความงามของปราสาทราชวังหรือความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง

2.2 นารีปราโมทย์ (บทเกี้ยว ใ้อัโลม) คือ การกล่าวข้อความของตัวละครแสดงความรัก การเกี้ยวพาราสี การพบกันในระยะแรก ๆ และในการใ้อัโลมปฏิโลมก่อนจะถึงบทสังวาส

2.3 พิโรธวาทัง (บทดัดพ้อ) คือ การกล่าวข้อความของตัวละครแสดงอารมณ์ไม่พอใจ ตั้งแต่น้อยไปจนมาก จึงเริ่มตั้งแต่ ไม่พอใจ โกรธ ดัดพ้อ ประชด

ประชัน กระบกระเทียบเปรียบเปรย เสียคดี และดำว
อย่างรุนแรง

2.4 สัลลาปังคพิไสย (บทโศก) คือ การกล่าว
ข้อความแสดงอารมณ์โศกเศร้าอาลัยรัก

ผลการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจาก
วรรณคดีไทย เรื่องเสภาขุนช้างขุนแผนฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2555
สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร จำนวน 43 ตอน และ
อ่านอย่างละเอียดเพื่อเก็บรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล
ทั้งหมด แสดงผลการวิจัยได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. ความเปรียบลักษณะตัวละคร

จากการวิเคราะห์การใช้ภาษาความเปรียบใน
ตัวละครวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน พบว่ามี
การใช้ภาษาความเปรียบที่เป็นโวหารภาพพจน์อุปมา
(Simile) และโวหารอุปลักษณ์ (Metaphor) ดังนี้

1.1 โวหารอุปมา (Simile) แสดงตัวอย่าง ดังนี้

นางเทพทองเหลียวหน้าคว่ำลูกชาย
พลิกคว่ำพลิกหางอยู่ตัวสั้น
หุดลูกบดสีเหมือนผีปั่น
หัวล้านในครรรค์ดังวงเดือน

เสียแรงอุ้มท้องประคองมา
ชกโคตรแม่อำมหิตร้อนเปื้อน
เลี้ยงมันไว้โยยายเพื่อนเรือน
หัวเหมือนโคตรช้างไหนให้เกิดมา

(Sepa Khun Chang Khun Phaen, 2012, p. 5)

การใช้ความเปรียบตัวละครขุนช้างจาก
บทประพันธ์ที่นางเทพทองเป็นผู้เปรียบดังกล่าวแสดงให้เห็น
ถึงความอัปลักษณ์ของขุนช้างที่แรกคลอดมีลักษณะ
น่าเกลียด หัวล้านตั้งแต่อยู่ในครรภ์ สร้างความน่าอัปยศ
ให้แก่นางเทพทองผู้เป็นแม่อย่างมาก

ครานั้นนางพินนิมน้อง
อยู่ในห้องกับนางสายทองพี่
จัดแจงข้าวปลาอาหารพี่
ยังไม่มีพระสงฆ์องค์ใดมา
เปิดหน้าต่างนางพินเจ้าแลดู
เห็นเจ้าเงาะยืนอยู่ไม่เงยหน้า

ห่มครองครองแนบกับกายา
สีกาสาร์จับเนื้อคั่งนวลจันทร์

(Sepa Khun Chang Khun Phaen, 2012, p. 52)

การใช้ภาษาความเปรียบตัวละครขุนแผน
จากบทประพันธ์ดังกล่าวที่นางวันทองกล่าวชมความงาม
ของขุนแผน ว่ามีผิวผุดผ่องเหมือนแสงของพระจันทร์
แสดงให้เห็นว่าขุนแผน ไม่ว่าจะอยู่ในสถานภาพใดก็ยังมี
ลักษณะกายที่งดงาม

ขุนช้างออกจากพุ่มชิงชี่
บ่าวไพร่ตามมีทั้งน้อยใหญ่
ร่วมทางนางพินที่จะไป
เดินเรียงเคียงไหล่ยิ้มไปล่มา
สายทองนางพินหลีกกริมทาง
ขุนช้างเดินเกินนางขึ้นมาหน้า
แกล้งอ่านเพลงยาวกล่าวกระทบมา
ไฉ่ว่าดวงดอกพ้ามณฑาธาร

(Sepa Khun Chang Khun Phaen, p. 85)

การใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครนางวันทอง
จากบทประพันธ์ดังกล่าวที่ขุนช้างเป็นผู้กล่าวคำนี้เปรียบ
ว่านางวันทอง เป็นผู้หญิงที่สวยงามเหมือนดอกมณฑา
ที่มีกลิ่นหอมฟุ้งไปทั่ว และเป็นผู้หญิงที่อยู่สูง ขุนช้างเองก็รู้ว่า
ยากที่จะเข้าถึงนางวันทองได้ จึงเปรียบนางว่าเป็นดอกฟ้า

จะกล่าวถึงโฉมเจ้าหมื่นไวย
อิมเอิบกำเริบใจใครจะเหมือน
ปราโมทย์โชติช่วงดังดวงเดือน
มิได้เคลื่อนรสรักสักวันคืน
โฉมเจ้าสร้อยฟ้าพาลจะจน
หย่อนแต่้มลงไม่ได้ให้ละอัน
ผัวมานอนดละซอในใส่ปากกลืน
ถ้าผัวคลาดขาดคืนก็ขุนมัว

(Sepa Khun Chang Khun Phaen, 2012, p. 700)

การใช้ภาษาความเปรียบตัวละครพระไวย
จากบทประพันธ์ดังกล่าวที่กวีหรือนักประพันธ์เปรียบเทียบ
ความงามของพระไวย ที่เต็มคำในรสรักก็มีความสุข
เปรียบเสมือนดวงเดือนที่กำลังส่องแสงสว่างโชติช่วง

1.2 โวหารอุปลักษณ์ (Metaphor) แสดง
ตัวอย่าง ดังนี้

ครานั้นจึงโฉมนางวันทอง
อยู่ในห้องไต้ยืนขุนช้างว่า
เสียงแม่ร้องไห้โพล่อกออกมา
เห็นหน้าขุนช้างก็ขัดใจ
ใครมารว้าขวักจะตาย

แกลั้งใส่ความร้ายจะค่าให้
อ้ายงูเห่าเจ้าเล่ห์ทุกอย่างไป
หม้อใบละสิบเบี้ยสู้เสียมา
กระต๊อบตีนผางผางกลางประตู
(Sepa Khun Chang Khun Phaen, 2012, p. 183)

การใช้ภาษาความเปรียบตัวละครขุนช้างจาก
บทประพันธ์ที่นางวันทองเป็นผู้เปรียบ แสดงให้เห็นถึง
ลักษณะนิสัยของขุนช้างที่เป็นคนเจ้าเล่ห์ เหมือนงูพิษ

เจ้าคิดนี้ดีแล้วแก้วแม่อา
แม่จะพาไปฝากขรัวบุญนั้น
จะได้รู้การณรงค์คงกระพัน
ให้เหมือนกันสืบต่อพ่อขุนไกร
ว่าแล้วจึงสั่งพวกบ่าวข้า
ชวนกันเร็วหว่านอย่าช้าได้
กูจะบวชลูกชายสายสุดใจ
เอ็งจงไปเที่ยวหาผ้าเนื้อดี

(Sepa Khun Chang Khun Phaen, 2012, p. 37)

จากการใช้ภาษาความเปรียบตัวละครขุนแผน
โดยนางทองประศรีเป็นผู้กล่าว แสดงให้เห็นถึงการใช้
ความเปรียบที่ไม่ได้มีความตรงตามรูปคำ แต่มีความหมายที่
ต้องวิเคราะห์ว่า “สายสุดใจ” นั้นหมายถึงรักมากที่สุดนั่นเอง

ครานั้นท่านยายศรีประจัน
ครั้นถ้วนสามวันหาเช้าไม่
ประโลมกอดลูกน้อยกลอยใจ
ด้วยไม่รู้กลมารยา
โอเจ้าพินิจมนวลของแม่เอ๋ย
เจ้าไม่เคยให้ชายเล่นหา
ร้อยซึ่งจงฟังคำมารดา

ที่คู่เคยของเจ้ามาแต่ก่อนแล้ว

(Sepa Khun Chang Khun Phaen, 2012, p. 127)

การใช้ภาษาความเปรียบตัวละครนางวันทอง
จากบทประพันธ์ดังกล่าวที่นางศรีประจันผู้เป็นแม่ได้กล่าว
สอนลูกสาวอันเป็นที่รักและมีค่ายิ่งดั่งเงินหนึ่งร้อยซึ่ง
ในวันออกเรือน ให้ระมัดระวังการกระทำและคำพูดอย่า
ให้สามีต้องผิดหวัง

ไม่คลาดเคลื่อนเหมือนมั่นขุนแผนพ่อ
เหลือลอบอวบอ้วนเป็นนวลศรี
ทั้งจุกผมกลมกล่อมกระหม่อมดี
ช่างพาที่จอละพุดเพราะพราย

นางวันทองน้องคะนึ่งถึงขุนแผน
ด้วยลูกมั่นเหมือนเหลือเป็นเชื้อสาย
บอกว่าไพร่ให้สำเหนียกเรียกลูกชาย
ชื่อว่าพลายงามน้อยแก้วกลอยใจ
(Sepa Khun Chang Khun Phaen, 2012, p. 397)

การใช้ภาษาความเปรียบตัวละครพระไวย
จากบทประพันธ์ดังกล่าวที่กวีหรือผู้ประพันธ์กล่าวถึงรูป
สมบัติที่ดีของพระไวย ที่ผิวพรรณดีและอ้วนท้วนสมบูรณ์
เส้นผมดกดำ มีลักษณะคล้ายกับขุนแผนผู้เป็นพ่ออย่างยิ่ง

2. สุนทรียรสในวรรณคดีไทย

การใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครวรรณคดีไทย
เรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน จำนวน 43 ตอน ฉบับพิมพ์
พ.ศ. 2555 โดยสำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร ผู้วิจัย
พิจารณาเฉพาะรสทางวรรณคดีไทย 4 รส ได้แก่ เสาวรจณี
นารีปราโมทย์ พิโรธวาจก และสัลลาปังคพิไสย ดังนี้

2.1 เสาวรจณี แสดงตัวอย่าง ดังนี้

ลูกสาวหัวเราะว่าแม่เอ๋ย
ช่างไม่อายเขาเลยเห็นผิดล้ำ
ศรีประจันครั้นมองร้องกรรम्मกรรม
ผลัดผ้าตารางคำห่มขาวม้า
แม่เดินนำทางนางพินิจตาม
ดูเหมือนหนึ่งนางห่ามงามหนักหนา
บ่าวไพร่ตามกันเป็นหลั่งมา
พวกข้าก็แบกเครื่องกัณฑ์ไป

(Sepa Khun Chang Khun Phaen, 2012, p. 46)

2.2 นารีปราโมทย์ แสดงตัวอย่าง ดังนี้

ไฉ่ว่าแก้วแววตาของพี่เอ๋ย
ไม่พุดเลยเคืองเข็ญเป็นไฉน
เจ้างามปลื้มลิ้มแล้วไม่อาลัย
จงคิดใคร่ครวญดูแต่เดิมมา
เมื่อเด็กเด็กเล็กเล่นอยู่ด้วยกัน
สารพันร่วมรักกันหนักหนา
เมื่อเล่นขอลูกหยอกกับแก้วตา
พี่พาเจ้าหนีขุนช้างไป

(Seka Khun Chang Khun Phaen, 2012, p. 66)

จากการใช้ภาษาความเปรียบตัวละครนางวันทอง กวีหรือนักประพันธ์ กล่าวถึงความรักของขุนแผนที่มีต่อนางวันทอง แสดงสุนทรียรสแสดงความรักที่มีต่อหญิงอันเป็นที่รักตั้งแก้วตาดวงใจของตนเอง

2.3 พิโรธวาทัง แสดงตัวอย่าง ดังนี้

ศรีประจันฮึดฮัดให้ขัดใจ
อย่าว่ายี่ดยาวไปอีฉิบหาย
มึงจะให้กูก้อยพลอยวุ่นวาย
จะรักอยู่เป็นหม้ายฤ้อย่างไร
ถึงต้นโพธิ์ต้นไทรจะไปสืบ
มิใช่ทางแต่สืบกูหาไปไม่
แม้ว่ายังยืนขึ้นขัดใจ
กูจะให้ขุนช้างเสียวันนี้

(Seka Khun Chang Khun Phaen, 2012, p. 188)

จากการใช้ภาษาความเปรียบข้างต้น แสดงถึงสุนทรียรสพิโรธวาทัง ที่นางศรีประจัน กล่าวบริภาษตัวละครนางวันทอง ที่ไม่ยอมตกลงเป็นภรรยาของขุนช้างตามที่ตนปรารถนา

2.4 สัลลาบังคพิไลย แสดงตัวอย่าง ดังนี้

ก้มกอดเท้าพัวเห็นมัวมึง
ไฉ่สิ้นบุญจริงพอทวนหัว
จะปลุกสักเท่าใดไม่ไหวตัว
มานอนมัวทิ้งเมียเสียอย่างไร
นี่จะทำฉันใดให้พอรู้
ว่าขุนแผนเขาจู่เข้ามาได้

เขาจะฆ่าฟันน้องจึงต้องไป
มิใช่บอกใจแล้วหลีกสี่

(Seka Khun Chang Khun Phaen, 2012, p. 305)

จากการใช้ภาษาความเปรียบตัวละครดังกล่าว แสดงสุนทรียรสสัลลาบังคพิไลย ของตัวละครนางวันทอง ที่ต้องพรากจากขุนช้างเพราะขุนแผนเข้ามาฉุดตัวไป

สรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาความเปรียบตัวละครขุนแผนในวรรณคดีไทยเรื่องขุนช้างขุนแผนนี้ เป็นการวิเคราะห์โวหารภาพพจน์อุปมา (Simile) อุปลักษณ์ (Metaphor) และวิเคราะห์สุนทรียรสวรรณคดีไทยทั้ง 4 รส ผู้วิจัยพิจารณาเฉพาะวรรณคดีไทย ตามแนวคิดของ ดวงมน จิตรจามรงค์ (Chitchamnon, 1993, pp. 11-26) ได้แก่ เสาวราณี (บทชมโฉม) นารีปราโมทย์ (บทเกี้ยว ไฉ่โฉม) พิโรธวาทัง (บทดุดพ้อ) และสัลลาบังคพิไลย (บทโคก) สรุปผลการวิจัยได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. การใช้ภาษาความเปรียบในวรรณคดีไทย เรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน

จากการวิเคราะห์การใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน จำนวน 43 ตอน ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2555 โดยสำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร พบมีการใช้ภาษาความเปรียบโวหารภาพพจน์อุปมา (Simile) โวหารภาพพจน์อุปลักษณ์ (Metaphor) ดังนี้

1.1 ตัวละครขุนช้าง ผลการวิจัยพบว่าการใช้ภาษาความเปรียบที่แสดงโวหารภาพพจน์อุปมา (Simile) 31 คำ โวหารภาพพจน์อุปลักษณ์ (Metaphor) 87 คำ

การใช้ภาษาความเปรียบตัวละครขุนช้างในวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน สรุปได้ว่าเป็นการใช้ภาษาความเปรียบมีความหมายในด้านที่ดีและไม่ดี แสดงความอุปลักษณ์ที่ภายนอกขุนช้างมีรูปร่างหัวล้าน ตัวอ้วน หนวดเครารกรุงรัง ไม่น่าพิสมัย และความอุปลักษณ์ภายในจิตใจที่มีนิสัยเป็นคนเจ้าเล่ห์ ใช้เล่ห์กลต่าง ๆ เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนเองปรารถนา ไม่รู้จักผิดชอบชั่วดี และไม่ปฏิบัติตามศีลธรรม

1.2 ตัวละครขุนแผน ผลการวิจัยพบว่าการใช้ภาษาความเปรียบแสดงโวหารภาพพจน์อุปมา (Simile) 31 คำ โวหารภาพพจน์อุปลักษณ์ (Metaphor) 129 คำ

การใช้ภาษาความเปรียบตัวละครขุนแผน ในวรรณคดีไทยเรื่องขุนช้างขุนแผน ผลการวิจัยสรุปได้ว่าการใช้ภาษาความเปรียบมีความหมายในด้านที่ดีและไม่ดี โดยแสดงลักษณะการเปรียบเทียบรูปลักษณ์ภายนอกที่มีความงามและการแสดงออกทางพฤติกรรมทั้งทางด้านที่ดี เช่น มีความกล้าหาญ เกลี้ยวงสาในการเอาตัวรอดจากข้าศึก และการแสดงออกพฤติกรรมที่ไม่ดี เช่น ความเจ้าชู้ของขุนแผน

1.3 นางวันทอง ผลการวิจัยพบว่าการใช้ภาษาความเปรียบแสดงโวหารภาพพจน์อุปมา (Simile) 36 คำ และโวหารภาพพจน์อุปลักษณ์ (Metaphor) 127 คำ

การใช้ภาษาความเปรียบตัวละครนางวันทอง ในวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน สรุปได้ว่าการใช้ภาษาความเปรียบที่พบแสดงความหมายในด้านที่ดีและไม่ดี โดยแสดงลักษณะการเปรียบเทียบรูปลักษณ์ภายนอกที่มีความงามและการแสดงออกทางพฤติกรรมทางด้านที่ดี เช่น รักและซื่อสัตย์ต่อขุนแผน มีฝีมือในงานเย็บปัก และพฤติกรรมที่ไม่ดีของนางวันทอง เช่น มีฝีปากกล้า ไม่เคารพสามี

1.4 พระไวย ผลการวิจัยพบว่าการใช้ภาษาความเปรียบแสดงโวหารภาพพจน์อุปมา (Simile) 6 คำ โวหารภาพพจน์อุปลักษณ์ (Metaphor) 140 คำ

การใช้ภาษาความเปรียบตัวละครพระไวย ในวรรณคดีไทยเรื่องขุนช้างขุนแผน ผลการวิจัยพบว่าการใช้ภาษาความเปรียบมีความหมายในด้านที่ดี เช่น ความกตัญญูที่มีต่อพ่อแม่ และพฤติกรรมในด้านไม่ดี เช่น มีใจรักภรรยาอย่างลำเอียง

2. สุนทรียรสที่ปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน

การวิเคราะห์สุนทรียรสในวรรณคดีไทยทั้ง 4 รส ได้แก่ เสาวรจนี นารีปราโมทย์ พิโรธวาทัง และสัลลาปังคพิไสย ดังนี้

สุนทรียรสในวรรณคดีไทยพบจากการใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครขุนช้าง พบสุนทรียรส 3 ประเภท ได้แก่ เสาวรจนี 1 คำ พิโรธวาทัง 91 คำ และสัลลาปังคพิไสย 5 คำ

สุนทรียรสวรรณคดีไทยที่พบจากการใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครขุนแผน พบสุนทรียรส 3 ประเภท คือ เสาวรจนี 82 คำ พิโรธวาทัง 37 คำ และสัลลาปังคพิไสย 19 คำ

สุนทรียรสในวรรณคดีไทยที่พบจากการใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครวันทอง พบสุนทรียรส 4 ประเภท ได้แก่ เสาวรจนี 54 คำ นารีปราโมทย์ 38 คำ พิโรธวาทัง 65 คำ และสัลลาปังคพิไสย 29 คำ

สุนทรียรสในวรรณคดีไทยที่พบจากการใช้ภาษาความเปรียบของตัวละครพระไวย พบสุนทรียรส 3 ประเภท ได้แก่ เสาวรจนี 12 คำ พิโรธวาทัง 11 คำ และสัลลาปังคพิไสย 21 คำ

อภิปรายผลการวิจัย

การใช้ภาษาความเปรียบตัวละครขุนแผนในวรรณคดีไทยเรื่องขุนช้างขุนแผน ผู้วิจัยอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย 2 ประเด็น ได้แก่ การใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน และสุนทรียรสที่ปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน อภิปรายผลได้ ดังนี้

การใช้ภาษาความเปรียบในตัวละครวรรณคดีไทยเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน ประกอบด้วย การใช้โวหารภาพพจน์อุปมา (Simile) และการใช้โวหารภาพพจน์อุปลักษณ์ (Metaphor) ผลการวิจัยที่ผู้วิจัยค้นพบเกี่ยวกับตัวละครขุนช้าง พบการใช้ความเปรียบในลักษณะไม่ดีเนื่องจากลักษณะภายนอกของขุนช้างอัปลักษณ์ ห้วล้าน ร่าเริง และมีความหุนหันพลันแล่น และมีลักษณะภายในที่เป็นคนขี้อิจฉา ริษยา อยากได้สิ่งใดต้องได้ไม่ว่าจะใช้วิธีใดก็ตาม จากผลการวิจัยพบว่าขุนช้างเป็นตัวละครที่ขาดคุณธรรม ผิดจริยธรรม เนื่องจากใช้กลอุบายช่วงชิงนางวันทองมาเป็นภรรยาของตน ซึ่งในขณะนั้นยังคงเป็นภรรยาของขุนแผนอยู่ หรือในขณะที่วันทองท้องแก่ ขุนช้างก็ยังบังคับขู่ขู่และลักพาตัวของนางวันทอง ไปครอบครองอีกครั้ง จนกระทั่งนางวันทองคลอดลูก เมื่อรู้ว่าไม่ใช่ลูกของตัวเอง ขุนช้างก็ได้สร้างบาปใหญ่หลวงด้วยการหลอกพาลูกของนางวันทองไปฆ่า ตลอดจนมีการใส่ความขุนแผน และพระไวย และเพ็ดทูลต่อสมเด็จพระพันวษา ให้เข้าใจผิดและลงโทษขุนแผนอยู่บ่อยครั้ง พฤติกรรมของขุนช้างดังกล่าวจึงถูก

เปรียบเทียบในด้านที่ไม่ดีเสียมากกว่า ทั้งนี้ผลการวิจัยยังพบการใช้ความเปรียบในด้านที่ดีของตัวละครขุนช้างอยู่บ้าง เช่น การใช้ความเปรียบของนางวันทอง ที่หวนนึกถึงความดีของขุนช้างที่ถึงแม้ว่าขุนช้างจะมีรูปลักษณ์อัปลักษณ์ หรือมีการแสดงพฤติกรรมที่ไม่ดีต่อคนอื่น แต่ขุนช้างก็เป็นคนที่รักเดียวใจเดียวและรักนางวันทองเป็นอย่างมาก สุนทรียรสที่พบจากตัวละครขุนช้าง พบรสทางวรรณคดีไทย พิโรธวาทัง ที่ตัวละครแสดงอารมณ์โกรธต่อขุนช้าง เช่น นางเทพทองที่โกรธเพราะขุนช้างมีรูปร่างอัปลักษณ์ตั้งแต่เกิด นางวันทองที่โกรธซึ่งขุนช้างมาตั้งแต่วัยเด็ก ขุนแผนที่โกรธเมื่อขุนช้างมาลักพาตัวนางวันทองไป หรือแม้กระทั่งพลายงามที่โกรธแค้นขุนช้างไม่ยอมให้นางวันทองอยู่กับขุนช้าง

ผลการวิจัยที่ผู้วิจัยค้นพบเกี่ยวกับตัวละคร ขุนแผน พบการใช้ความเปรียบตัวละครในลักษณะที่ดีและไม่ดีตลอดทั้งเรื่อง เนื่องจากขุนแผนมีรูปลักษณ์ที่ดีงดงาม และมีคุณสมบัติที่เก่งกล้า มีวิชาอาคม รบชนะหลายครั้ง จึงทำให้ขุนแผนถูกเปรียบในทางความหมายในลักษณะที่ดี เช่น มีรูปร่าง มีความรอบรู้ในวิชาอาคม และมีความกล้าหาญสามารถเอาชนะศัตรูได้หลายครั้ง จึงเป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระพันวษา และการที่รูปร่างและเจ้าคารมก็ทำให้เป็นที่ต้องใจของสตรี ด้วยความที่มีรูปร่างของขุนแผน จึงมักปรากฏบทชมความงามเกือบตลอดทั้งเรื่อง โดยเฉพาะในเวลาแรกหนุ่ม ตัวละครขุนแผน กวีหรือนักประพันธ์สร้างให้มีลักษณะคารมดีประกบกับมีวิชาอาคมจึงไม่พลาดเมื่อหมายปองสตรี ลักษณะเช่นนี้จึงมักปรากฏสุนทรียรสทางวรรณคดีไทย นารีปราโมทย์ หรือแม้กระทั่งในยามโกรธโดยเฉพาะกับหญิงอันเป็นที่รักอย่างนางวันทอง ก็มักจะปะทะคารมให้เห็นอยู่ตลอดทั้งเรื่อง ทำให้พบสุนทรียรสทางวรรณคดีไทย พิโรธวาทัง สุนทรียรสทางวรรณคดีไทยที่ปรากฏเกี่ยวกับตัวละคร ขุนแผน คือ สุนทรียรสสัลลาบังคพิไลย พบได้ในตอนที่ขุนแผนพลัดพากับนางวันทองตอนไปออกรบ หรือในตอนนี้นางวันทองถูกประหาร

ผลการวิจัยที่ผู้วิจัยค้นพบเกี่ยวกับตัวละคร นางวันทอง พบการใช้ภาษาความเปรียบตัวละครในลักษณะที่ดีและไม่ดี เนื่องจากนางวันทอง มีรูปร่างงดงามจนกล่าวได้ว่างามล้ำคนในสุพรรณ จึงทำให้ขุนแผนและขุนช้างต่างช่วงชิงกันมาตลอด ด้วยรูปร่างของ

นางวันทอง จึงถูกเปรียบเป็นของสูง เช่น ดอกฟ้า ดวงจันทร์ กระต่ายในดวงจันทร์ หรือสัตว์ชั้นสูงอย่างหงส์ หรืออัญมณีมีค่า ขณะเดียวกันก็ปรากฏการใช้ความเปรียบในด้านที่ไม่ดี เนื่องจากนางวันทองมีลักษณะนิสัยปากกล้า พูดประชดประชันเก่ง จึงมักปรากฏการใช้ความเปรียบในลักษณะที่ไม่ดีอยู่บ้าง สุนทรียรสทางวรรณคดีไทยที่พบในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เสาวรจนี ที่ชมความงามของนางวันทอง พิโรธวาทัง เช่น นางศรีประจันกล่าวบริภาษนางวันทอง ชัดใจไม่ยอมเชื่อฟังไปเป็นภรรยาของขุนช้าง หรือขุนแผน ที่กล่าวคำบริภาษที่นางวันทอง หรือสมเด็จพระพันวษาที่กล่าวบริภาษนางวันทอง เป็นหญิงกาลกิณีสองใจ

ผลการวิจัยที่ผู้วิจัยค้นพบเกี่ยวกับตัวละคร พลายงาม ตัวละครสำคัญอีกตัวที่กำหนดชะตาชีวิตของนางวันทอง ผู้เป็นแม่ที่ต้องพบจุดจบโดยการถูกประหารชีวิต ตัวละครพระไวย ที่สืบเชื้อสายมาจากขุนแผน มีรูปร่างตามแบบอย่างผู้เป็นพ่อ มักปรากฏการใช้ความเปรียบจากกวีหรือนักประพันธ์ หรือจากตัวละครอื่น เช่น กวีหรือนักประพันธ์เปรียบ พระไวย ผิวพรรณดั่งแสงจันทร์ เป็นคนที่ชาญฉลาด มีวิชาอาคมดี เก่งในเรื่องออกรบ ในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนพระไวย ก็ไม่ได้มีรักเดียว จึงเกิดการใช้ความเปรียบจากบรรดาภรรยาทั้งสองในยามหึงหวงและช่วงชิงพระไวย เช่น บทที่นางสร้อยฟ้าต่อว่าพระไวย เป็นโพธิ์ที่ไร้ใบไม่สามารถฟังได้ อนึ่งด้วยตัวบทที่พระไวยอยู่ในฐานะลูกและเป็นตัวละครที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ตั้งแต่เด็ก จึงโยยหาความพร้อมหน้าพร้อมตาของครอบครัว อันเป็นที่มาของความโศกเศร้าครั้งยิ่งใหญ่เมื่อตอนที่พระไวยไปลักพานางวันทอง และขุนช้างทูลฟ้องจนเกิดโศกนาฏกรรม ทำให้นางวันทองถูกประหารชีวิต สร้างความเสียใจให้แก่พระไวย จนหมดสติไป สุนทรียรสทางวรรณคดีไทยที่พบเกี่ยวกับตัวละครพระไวย ได้แก่ เสาวรจนี ชื่นชมรูปลักษณ์ที่งดงาม นารีปราโมทย์ ตอนที่พระไวยเกี่ยวพาราสีนางศรีมาลา และนางสร้อยฟ้า พิโรธวาทัง การแสดงอารมณ์โกรธของพระไวยที่มีต่อขุนช้าง และสัลลาบังคพิไลย การแสดงอารมณ์โศกเศร้าอาลัยนางวันทองผู้เป็นแม่ตอนพลัดพากันในยามเด็ก หรือแม้กระทั่งในตอนนี้นางวันทองถูกประหารชีวิต ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ จินดารัตน์

บุญพันธ์ (Boonphan, 2004, p. 82) และผลงานวิจัยของ ปิยภรณ์ ออบแพทย์ (Obphaet, 2009, pp. 206–208) ที่ใช้ภาพพจน์อุปมาและอุปลักษณ์ในการเปรียบเทียบความหมายของสัตว์ในสำนวนไทย ทำให้เห็นการใช้ภาพพจน์ในสำนวนไทยที่มีการเปรียบเทียบกับสัตว์ต่าง ๆ สื่อความหมายในลักษณะที่ไม่ตรงกับรูปของคำ และผลงานการศึกษาที่ใช้แนวคิดโวหารภาพพจน์ในการศึกษาสุนทรียรสวรรณคดีไทย เช่น ผลงานการศึกษาของ นุชรี ขุนน้ำ (Khunnam, 2013, pp. 233–235) ศึกษาสุนทรียรสวรรณคดีไทยในกลอนบทละครเรื่อง อิเหนา และ รุ่งอรุณ แสงยิ่ง (Saeung, 1995, pp. 562–564) วิเคราะห์อารมณ์เศร้าของตัวละครในวรรณคดีไทยเรื่องขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี อิเหนา และรามเกียรติ์

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การใช้ภาษาความเปรียบตัวละครขุนแผนใน

วรรณคดีไทยเรื่องขุนช้างขุนแผน ผู้วิจัยวิเคราะห์ตามโวหารภาพพจน์อุปมา (Simile) และ โวหารภาพพจน์อุปลักษณ์ (Metaphor) และการศึกษาสุนทรียรสวรรณคดีไทย 4 ประเภท ได้แก่ เสาวรสจณี นารีปราโมทย์ พิโรธาทัง และสัลลาปังคพิไสย สามารถนำผลการวิจัยในครั้งนี้เป็นข้อมูลในการเรียนการสอนด้านวรรณคดีไทย กอปรกับการตีความหมายในวรรณคดีไทยได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรใช้แนวคิดโวหารภาพพจน์อื่นนอกจากอุปมา (Simile) และ อุปลักษณ์ (Metaphor) ในการศึกษาความเปรียบตัวละครในวรรณคดีไทยในเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน

2. ควรใช้แนวคิดรสวรรณคดีสันสกฤตในการวิเคราะห์สุนทรียรสในวรรณคดีไทย ในเรื่องเสภาขุนช้าง ขุนแผน หรือเรื่องอื่น ๆ เช่น อิเหนา รามเกียรติ์

เอกสารอ้างอิง

- Boonphan, J. (2004). *The comparative meaning of animals in Thai idioms*. (Master's thesis, Thammasat University). [In Thai]
- Chalongdech, P. (2005). *Analysis of the literary flavors appearing in Vetan tales*. (Master's thesis, Thaksin University). [In Thai]
- Chitchamnong, D. (1993). *Aesthetics in Thai*. (2nd ed.). Bangkok: KhetThai. [In Thai]
- Kongkanan, W. (1979). *Literature studies*. Bangkok: Thai Wattana Panich. [In Thai]
- Khunnam, N. (2013). *Taste of Thai literature in poetry for drama "Inao". His Majesty King RAMA II*. (Master's thesis, University of Phayao). [In Thai]
- Malikamas, K. (1997). *Thai wisdom in Paichit literature*. Bangkok: Ronue. [In Thai]
- Obphaet, P. (2009). *Metaphors about life in dharma books*. (Master's thesis, Chulalongkorn University). [In Thai]
- Rakmanee, S. (2008). *Literature*. (3rd ed.). Bangkok: Sai Nam Jai. [In Thai]
- Raksamanee, K. (1991). *An analysis of Thai literature based on Sanskrit literature theory*. Bangkok: Social Science Research & Innovations. [In Thai]
- Satawetin, C. (1973). *Telling about Khun Chang Khun Phaen*. Bangkok: Silpa Bannakarn. [In Thai]
- SaeUng, R. (1995). *An analysis of sad moods of characters in Thai literature titled KhunChang KhunPhaen. Phra Aphai Mani, Inao and Ramayana*. (Master's thesis, Mahasarakham University). [In Thai]
- Sepa Khun Chang Khun Phaen. (2012). Bangkok: Sinlapabannakhan. [In Thai]
- Tangtawee, S. (1985). *Literature and introduction to Thai literature*. Bangkok: Odeon Store. [In Thai]
- Witoonthirasat, C. (1972). *The sympathetic nature of the opposing faction in the science and art*. Bangkok: Phi Ganesha. [In Thai]